

Náhrada škody spôsobenej fyzickej osobe v trestnom konaní

Anotácia: Zadržanie podozrivého a väzba obvineného sa môže uskutočniť jedine na základe zákona. Procesný postup policajta je náročnou činnosťou, ktorá sa často vykonáva pod mediálnym tlakom a zvýšenou pozornosťou verejnosti. Aj napriek veľkej snahe policajtov môže nastať situácia, že osoba zadržaná na základe podozrenia z trestného činu je neskôr prepustená alebo zbavená obvinenia na základe novo zistených skutočností aj napriek dodržaniu procesného postupu. Poškodený má nárok na náhradu škody podľa ustanovení zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a zmene niektorých zákonov. Náhrada škody spôsobenej fyzickej osobe orgánmi štátu je prejavom slušnosti a vyspelosti každej spoločnosti.

Kľúčové slová: náhrada škody, úradný postup, nezákonné rozhodnutie, regresná náhrada, ujma, procesné úkony.

Nikto nemôže byť stíhaný ako obvinený inak než zo zákonných dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovuje Trestný poriadok. Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu. Tvrdenia orgánov činných v trestnom konaní o spáchaní trestného činu obvineným nie je zásahom do prezumpcie neviny, pokiaľ sú vyslovené s výhradami. Prezumpciu neviny porušujú výroky orgánov činných v trestnom konaní o obvinenom zverejnené v masmédiách, ktoré publikujú názor, že dotýčny je vinný, hoci jeho vinu ešte nevyslovil súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Účelom zásady prezumpcie neviny je chrániť občana, ktorý bol obvinený z trestného činu – bez toho, aby jeho vina bola preukázaná pred súdom. Prezumpcia neviny je základom každého spravodlivého trestného konania. Policajti (orgány činné v trestnom konaní sú prokurátor a policajt § 10 ods. 1 Trestného poriadku) musia starostlivo zvážiť výber slov predtým, ako obvinená osoba je súdom uznaná vinnou z trestného činu. Sloboda prejavu zahŕňa slobodu prijímať a rozširovať informácie. Prezumpcia neviny nemôže zabrániť policajtom informovať verejnosť o prebiehajúcom trestnom vyšetrovaní. Vyžaduje sa však, aby sa to robilo so všetkou úvážlivosťou a opatrnosťou.

Ak skutočnosti nasvedčujú, že bol spáchaný trestný čin, policajt začne bez meškania trestné stíhanie. Ak je na základe zistených skutočností (podľa Trestného poriadku) dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, vydá policajt bez meškania uznesenie o tom, že sa osoba stíha ako obvinený. Osoba môže byť podľa Trestného poriadku trestne stíhaná len vtedy, že bol spáchaný trestný čin a je dostatočne preukázané, že trestný čin spáchala práve táto osoba. Orgány činné v trestnom konaní sa neodlišujú navzájom ani tak v tvrdeniach o spáchaní trestného činu obvineným, ale skôr v spôsobe, akým to vykonávajú. Súd deklarujúci vinu vyslovuje názor bez výhrad, orgány prípravného konania (prokurátor, vyšetrovateľ, policajt) to robia s menšími alebo väčšími výhradami. Tvrdenia, že dotýčná osoba je podozrivá z trestného činu, musia byť náležite podložené zákonne získanými informáciami, sú zárukou proti svojvoľnému postupu štátnych orgánov a ich nedôvodnému zásahu do ústavných práv a slobôd občanov.¹ Podľa uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky nie je neoprávneným zásahom vydanie zákonného rozhodnutia príslušným orgánom v súlade so zákonom, a to ani v prípade, ak sa po jeho vydaní preukáže, že nebolo vydané dôvodne (sp. zn. 5 Cdo 274/2007 z 10. decembra 2008).

Štát zodpovedá za škodu spôsobenú nesprávnym procesným postupom policajta. Za nesprávny procesný postup (podľa zákona č. 514/2003 Z. z. úradný postup) sa považuje porušenie povinnosti orgánu verejnej moci urobiť úkon alebo vydať rozhodnutie v zákonom predpísanej lehote, nečinnosť orgánu verejnej moci pri výkone verejnej moci, zbytočné prietahy v konaní alebo iný nezákonný zásah do práv, právom chránených záujmov fyzických

¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 83/01 z 24. januára 2002

osôb a právnických osôb. Právo na náhradu škody spôsobenej nesprávnym úradným postupom má ten, komu bola takým postupom spôsobená škoda.

Nezákonným rozhodnutím je potrebné rozumiť rozhodnutie orgánu verejnej moci, ktoré je v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky alebo záväzkami Slovenskej republiky vyplývajúcimi z platnej medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná. Právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím policajta alebo nesprávnym procesným postupom patrí medzi základné ľudské práva garantované v Ústave Slovenskej republiky. Toto právo je zakotvené v článku 46 Ústavy SR.

Najzávažnejším procesným zásahom do práv obvineného, prípadne podozrivého je zásah do jeho osobnej slobody, t. j. jeho zadržanie, zatknutie a väzba. Pozbaviť osobu osobnej slobody (teda ju zadržať policajtom) je možné, ak je tu niektorý z dôvodov väzby alebo ide o podozrivú osobu podľa § 204 Trestného poriadku, aj keď proti nej doteraz nebolo vznesené obvinenie. Na zadržanie je potrebný predchádzajúci súhlas prokurátora. Bez takého súhlasu možno zadržanie vykonať, len ak vec neznesie odklad a súhlas vopred nemožno dosiahnuť, najmä ak bola taká osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo zastihnutá na úteku. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné náležite zistiť skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech. Priznanie obvineného nezbavuje povinnosti preskúmať všetky okolnosti. Orgány činné v trestnom konaní hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstarali orgány činné v trestnom konaní, alebo niektorá zo strán. Hodnotenie dôkazov je zložitá myšlienková činnosť založená na logickom úsudku, pri ktorom sa uplatňujú rôzne metódy – napríklad analytické a syntetické, indukcia alebo dedukcia. Právo vedieť dôvody pozbavenia osobnej slobody je základným právom zatknutej osoby, je zárukou proti svojvôli, práva na obhajobu a práva obrátiť sa na súd, aby rozhodol o zákonnosti pozbavenia osobnej slobody. Vyznačenie presného času podania návrhu na vzatie zadržanej osoby do väzby má celkom principiálny význam, pretože je východiskovým bodom umožňujúcim preskúmať, či bol tento úkon vykonaný v zákonnej lehote. Vyznačenie presného času musí byť preto v takýchto prípadoch vykonané spôsobom, ktorý nepripúšťa nijaké pochybnosti. Zadržaná osoba spravidla nemá žiadnu možnosť kontrolovať, či vyznačený časový údaj zodpovedá skutočnosti, pretože pri podaní takéhoto návrhu nie je prítomná.² Zásah do osobnej slobody musí mať svoj jednoznačný základ vo výrokovej časti súdneho rozhodnutia, s ktorou zákon spája právne účinky.³

Poškodený má možnosť uplatnenia nároku na náhradu škody nielen na náhradu skutočnej materiálnej škody (majetková ujma), ale aj na náhradu morálnej škody (nemajetková ujma). Právo domáhať sa takejto náhrady sa v zákone prizná každému, komu škoda alebo ujma vznikla ako dôsledok nezákonného rozhodnutia orgánu verejnej moci alebo ako dôsledok nesprávneho úradného postupu takéhoto orgánu. Škoda môže totiž vzniknúť nielen na základe aktívnej činnosti, ale aj na základe opomenutia splniť právom uloženú alebo ustanovenú povinnosť alebo záväzok. Právnym titulom na náhradu škody z dôvodu morálnej ujmy budú napr. prierahy v konaní, nezákonné zadržanie alebo nezákonná väzba, resp. nezákonný trest odňatia slobody. Výška nemajetkovej ujmy sa určuje v peniazoch s prihliadnutím na osobu poškodeného, jeho doterajší život a prostredie v ktorom žije, závažnosť ujmy a okolnosti za ktorých došlo, závažnosť následkov ktoré vznikli poškodenému v súkromnom živote a závažnosti následkov, ktoré vznikli poškodenému v spoločenskom živote. Výška nemajetkovej ujmy spôsobenej rozhodnutím o zatknutí,

² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 382/06 z 24. mája 2007

³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 315/06 z 15.3.2007

zadržaní alebo iným pozbavením osobnej slobody je najmenej jedna tridsatina priemernej nominálnej mesačnej mzdy zamestnanca v hospodárstve SR za predchádzajúci kalendárny rok, a to za každý, aj začatý deň pozbavenia osobnej slobody.⁴ V žiadosti o predbežné prerokovanie nároku a pri uplatnení nároku na súde je poškodený povinný uviesť požadovanú výšku úhrady.

Nemajetková ujma je určitou náhradou za protiprávny stav, ktorý spôsobil nenapraviteľnú ujmu v nemajetkovej sfére fyzickej osoby. Pri vzniku nemajetkovej ujmy a jej výšky je podstatné, v akom rozsahu bola znížená česť, dôstojnosť a postavenie fyzickej osoby. Výška náhrady v peniazoch je predmetom voľnej úvahy prvostupňového súdu, ktorá sa musí opierať o hľadiská, ktoré sa dajú preskúmať. V súlade s právnym poriadkom je pre vznik nároku na náhradu škody spôsobenej policajtom nutné preukázať existenciu právom uznaných predpokladov vzniku zodpovednosti za škodu, kde samotná existencia vzniku škody ešte neznamená, že ju štát uhradí.

Predpokladom vzniku škody sú: existencia protiprávneho úkonu, vznik škody, príčinná súvislosť medzi protiprávnym úkonom a vznikom škody. Za škodu v súlade s ustálenou judikatúrou je potrebné považovať každú ujmu, ktorá nastala v majetkovej sfére poškodeného a je možné vyjadriť ju peniazmi. Skutočnou škodou sa rozumie ujma spočívajúca v zmenšení majetkového stavu poškodeného a reprezentujúca majetkové hodnoty, ktoré je potrebné vynaložiť, aby došlo k uvedeniu veci do predchádzajúceho stavu. Súd môže priznať náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch len za predpokladu, ak ústne alebo písomné ospravedlnenie nebolo dostačujúce na odstránenie následkov a došlo k značnému zníženiu dôstojnosti spoločenskej vážnosti alebo spoločenského uplatnenia jednotlivca.

Ten, proti ktorému bolo trestné stíhanie zastavené, má pri splnení ďalších zákonných predpokladov zásadne právo na náhradu škody spôsobenej uznesením o vznesení obvinenia. Nezákonnosťou uznesenia o vznesení obvinenia sa stávajú nezákonnými všetky ďalšie rozhodnutia obsahovo nadväzujúce na nezákonné rozhodnutie. Uznesenie o vzatí do väzby, uznesenie o zaistení majetku, príkazy na domové prehliadky a pod.⁵ Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov (ďalej zákon č. 514/2003 Z. z.) priznáva nárok na odškodnenie, aj keď rozhodnutie o väzbe bolo zákonné, ale trestné stíhanie bolo neskôr zastavené alebo bol obvinený spod obžaloby oslobodený. Na druhej strane nepriznáva nárok na náhradu škody, ak rozhodnutie o väzbe bolo síce nezákonné, ale trestné stíhanie skončilo odsudzujúcim rozsudkom alebo zastavením z dôvodov uvedených v zákone o zodpovednosti za škodu. Náprava nezákonnosti rozhodnutia štátneho orgánu je prejavom spravodlivosti a slušnosti.

Náhrada škody je potom reálnym vyjadrením existencie právneho štátu v živote poškodeného občana. K úlohám právneho štátu patrí vytvorenie právnych a faktických garancií uplatňovania a ochrany základných práv a slobôd občanov. Ak je na uplatnenie alebo ochranu základného práva alebo slobody potrebné uskutočniť konanie pred orgánom verejnej moci, úloha štátu spočíva v zabezpečení právnej úpravy takýchto konaní dostupných bez akejkoľvek diskriminácie každému z nositeľov základných práv a slobôd. Koncepcia týchto konaní musí zabezpečovať reálny výkon a ochranu základného práva alebo slobody, a preto ich súčasťou sú procesné záruky takehoto uplatňovania a ochrany základných práv a slobôd. Existencia takýchto konaní však nevyčerpáva ústavné požiadavky späté s uplatňovaním základných práv a slobôd. Ústavnosť týchto konaní predpokladá aj to, že orgán verejnej moci, pred ktorým sa takéto konania uskutočňujú, koná zásadne nestranne, nezávisle a s využitím všetkých zákonom vytvorených prostriedkov na dosiahnutie účelu takýchto procesných postupov. Možno teda prijať jednoznačný záver, že ten, proti ktorému bolo trestné stíhanie

⁴ Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za spôsobenú škodu pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov, § 17

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 339/08 z 25. novembra 2008

zastavené, má pri splnení ďalších zákonných predpokladov zásadne právo na náhradu škody spôsobenej uznesením o vznesení obvinenia.⁶

Právo na náhradu škody nevznikne, ak si osoba uloženie trestu, ochranného opatrenia alebo väzbu zaviniť sama, pri zahľadení odsúdenia alebo odpustení, alebo zmiernení trestu udelením individuálnej milosti, alebo amnestie prezidentom republiky, ak dôjde k zastaveniu trestného stíhania z dôvodu, že je trest, ku ktorému môže stíhanie viesť, celkom bez významu popri treste, ktorý pre iný čin bol obvinenému už uložený alebo ktorý ho podľa očakávania postihne, ak bola osoba spod obžaloby oslobodená alebo trestné stíhanie zastavené, pretože nie je trestne zodpovedná, alebo ak po právoplatnosti rozhodnutia zanikla trestnosť.⁷ Náhradu škody si nemôže uplatniť osoba, ak sa preukáže, že k včasnému odhaleniu neznámej skutočnosti došlo úplne alebo čiastočne vinou osoby, na ktorej bol trest vykonaný.

Ak v súvislosti s rozhodnutím orgánu činného v trestnom konaní, ktoré nie je v súlade so zákonom, fyzická osoba vynaložila náklady na trovy konania zákon č. 514/2003 Z. z., rieši právo na náhradu vynaložených nákladov každej osoby, ktorej bola spôsobená škoda nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom orgánom štátnej moci. Vo veci náhrady škody, ktorú v trestnom konaní spôsobil policajt, si poškodená osoba najskôr uplatňuje na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky.

Premĺčacia doba práva na náhradu škody, ktorá vznikla z titulu nezákonného rozhodnutia orgánom činným v trestnom konaní, začína plynúť odo dňa oznámenia (doručenia) zrušujúceho rozhodnutia.⁸ Na jednej strane priznáva nárok na odškodnenie, aj keď rozhodnutie o zadržení, väzbe bolo zákonné, ak trestné stíhanie bolo zastavené alebo bol obvinený spod obžaloby oslobodený. Na druhej strane nepriznáva nárok na náhradu škody, ak rozhodnutie o zadržení, väzbe bolo síce nezákonné, ale trestné stíhanie skončilo odsudzujúcim rozsudkom. Ak ministerstvo vnútra neuspokojí nárok na náhradu škody alebo jej časť do šiestich mesiacov odo dňa prijatia žiadosti, môže sa poškodený domáhať uspokojenia nároku alebo jeho neuspokojenej časti na súde. Súčasťou trov konania nie sú náklady na predbežné prerokovanie nároku na náhradu škody pred ministerstvom vnútra. Právo na náhradu škody sa premĺči za tri roky odo dňa, keď sa poškodený dozvedel o škode. Najneskôr sa právo na náhradu škody premĺči za desať rokov odo dňa, keď bolo poškodenému doručené rozhodnutie, ktorým mu bola spôsobená škoda, to neplatí, ak ide o škodu na zdraví alebo škodu spôsobenú rozhodnutím o zatknutí, zadržení, iné pozbavenie osobnej slobody, rozhodnutie o treste, ochrannom opatrení alebo rozhodnutí o väzbe. Lehota neplynie počas predbežného prerokovania nároku na ministerstve vnútra, najdlhšie však počas šiestich mesiacov.⁹

Právo štátu na regresnú náhradu sa premĺči za rok odo dňa, keď bola uhradená celá náhrada škody, nie však skôr, ak za rok odo dňa, keď nadobudol právoplatnosť trestný rozsudok alebo disciplinárne opatrenie voči osobe, ktorá sa dopustila trestného činu alebo disciplinárneho previnenia nesprávnym úradným postupom, alebo v príčinnej súvislosti s ním, alebo sa dopustila trestného činu alebo disciplinárneho previnenia, v dôsledku ktorého alebo v príčinnej súvislosti s ním vydala nezákonné rozhodnutie. Právo štátu na regresnú náhradu vznikne iba vtedy, ak bola škoda uhradená.¹⁰ V uvedených prípadoch vo veciach regresnej náhrady koná a rozhoduje za štát Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Ak bola škoda spôsobená viacerými osobami, zodpovedajú tieto osoby spoločne a nerozdielne. Ak ministerstvo vnútra uhradí náhradu škody spôsobenú nezákonným rozhodnutím alebo

⁶ Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 339/08 z 25. novembra 2008

⁷ Legislatívny zámer zákona o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom z 12. júna 2002

⁸ Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 339/08 z 25. novembra 2008

⁹ Zákon č. 514/2003 Z. z., § 19

¹⁰ Zákon č. 514/2003 Z. z., § 20

nesprávnym úradným postupom, požaduje regresnú náhradu v celej výške od fyzickej osoby, ktorá vydala nezákonné rozhodnutie alebo sa podieľala na nesprávnom úradnom postupe ako osoby na to oprávnenej pri výkone verejnej moci, ktorá jej bola zákonom. Ministerstvo vnútra je povinné po uhradení regresnej náhrady túto uplatniť voči zodpovedným zamestnancom, ak škoda bola spôsobená ich zavinením.¹¹ Nárok na regresnú náhradu vylučuje nárok na náhradu škody podľa osobitných predpisov.

Ministerstvo financií Slovenskej republiky vedie ústrednú evidenciu žiadostí o predbežné prerokovanie nároku na náhradu škody a uhradených náhrad škôd. Ministerstvo vnútra je povinné oznámiť údaje podľa zákona č. 514/2003 Z. z. ministerstvu financií do 15 dní od doručenia žiadosti o predbežnom prerokovaní nároku na náhradu škody. Ak ministerstvo vnútra neoznámí údaje podľa zákona č. 514/2003 Z. z., ministerstvo financií uloží ministerstvu vnútra za porušenie povinnosti pokutu od 3 310 eur do 33 190 eur.¹²

Literatúra

Legislatívny zámer zákona o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom z 12. júna 2002

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 339/08 z 25.

novembra 2008

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. Zn. III. ÚS 83/01 z 24. januára 2002

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 382/06 z 24. mája 2007

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. Zn. II. ÚS 315/06 z 15. marca 2007

Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Key words: compensation for damage, official procedure, unlawful decision, regressive compensation, harm, procedural actions

Summary

Procedural actions, by which a person is arrested, against which a criminal prosecution is conducted for a purpose of criminal proceeding, are managed by primary rules of action. Nobody can be prosecuted as a charged only under legal causes. Fundamental rights and freedom can be affected only up to necessary degree to fulfil purpose of criminal proceeding. At the same time it is necessary to respect dignity of persons and their privacy. Law enforcement bodies proceed in such way so as to find out subject facts about which there are not reasonable doubts in the extent inevitable for their decision. Law enforcement bodies with the same attention clarify circumstances bearing evidence against charged person as well as circumstances bearing beneficial evidence. Everybody against whom criminal proceedings are conducted is considered to be innocent until the court brings genuine and valid verdict of guilty. Although keeping procedural process there might be cases when a person was arrested and charged illegitimately. Due to that reason the aggrieved person has right to compensation not only financial damage but also non-financial damage. Law gives the right to everybody to whom damage or harm was caused as a result of illegitimate decision of an authority or as a result of incorrect official procedure. The state is obliged to remove every unlawfulness which was done when executing state power. Remedy of illegitimate decision of a public authority is

¹¹ Zákon č. 514/2003 Z. z., § 22

¹² Zákon č. 514/2003 Z. z., § 26

manifestation of justice and fairness. Compensation of damage is a real formulation of existence of legal state in the life of aggrieved person.

JUDr. Miroslav Buriánek
zamestnanec NKÚ SR
e-mail: miroslav.burianek@nku.gov.sk

Recenzent: JUDr. Ladislav Balún